

Γένεση και εξέλιξη του Κοντακίου

[Πολιτισμός](#) / [Βυζαντινή Μουσική](#) / [Θεία Λατρεία](#)

[Μιχάλης Κουτσός, Φιλολόγος - Συγγραφέας](#)

Το κοντάκιο, ειδικά του 6ου και 7ου αιώνα, είναι μια έμμετρη ομιλία με στόχο τη διαπαιδαγώγηση των πιστών. Τα πρώτα κοντάκια ήταν δογματικού περιεχομένου και πρέπει να ψάλλονταν μετά την ανάγνωση της ευαγγελικής περικοπής αντί ομιλίας. Φτάνει στην ακμή του τον 6ο αιώνα με τον Ρωμανό τον Μελωδό

Προέλευση και εξέλιξη του κοντακίου

Προδρομικές μορφές του κοντακίου πιστοποιούνται ήδη τον 4ο αιώνα, όμως κατά το 2ο μισό του 5ο αιώνα το κοντάκιο φαίνεται να παίρνει μια πιο πολύπλοκη μορφή, για να φτάσει στην ακμή του τον 6ο αιώνα με τον Ρωμανό τον Μελωδό.

Οι κυριότερες θεωρίες για τη γένεση του κοντακίου είναι οι εξής:

- A. Ευρετής του είδους ήταν ο Ρωμανός ο Μελωδός.
- B. Μια δεύτερη άποψη, κατά βάση ελληνικής προελεύσεως,
- Γ. Μια τρίτη άποψη υποστηρίζει τη συριακή προέλευση

Μορφολογικά χαρακτηριστικά του κοντακίου

Το κοντάκιο αποτελείται από **2 άνισα μέρη: το προοίμιο και τους οίκους**. Στο **προοίμιο**, το οποίο σπάνια ονομάζεται και κοντάκιο, δίνεται το θεματικό αντικείμενο του ύμνου και αποτελεί περίληψή του. Εικάζεται μάλιστα ότι τα πρώτα κοντάκια δεν είχαν προοίμιο και τη θέση που πήρε το προοίμιο την είχε το εφύμνιο. Χαρακτηριστική η περίπτωση του προοιμίου του Ακαθίστου: «*Τὸ μυστικῶς προσταχθὲν λαβῶν ἐν γνώσει*», το οποίο αντικαταστάθηκε με το γνωστό «*Τῆ ὑπερμάχῳ*» συνδέοντας τον ύμνο με τα ιστορικά γεγονότα του 626.

Το κύριο σώμα του κοντακίου απαρτίζεται ένα σύστημα στροφών που ονομάζονται οίκοι. Ο αριθμός των οίκων κυμαίνεται συνήθως μεταξύ 18 και 24. Όλες οι στροφές είναι όμοιες μεταξύ τους και ακολουθούν ως ποιητικό και μουσικό πρότυπο τον πρώτο οίκο. Αντίθετα η στιχουργική δομή του προοιμίου είναι εντελώς διαφορετική. Το προίμιο και οι οίκοι συνδέονται μεταξύ τους **με κοινό εφύμνιο**. Επίσης συνδέονται με τον **ίδιο μουσικό ήχο**, καθώς το προίμιο και οι οίκοι μελίζονται στον ίδιο ήχο της εκκλησιαστικής μουσικής.

Ο αριθμός των οίκων ποικίλλει κατά κοντάκιο. Στην εποχή του Ρωμανού ο αριθμός των οίκων συνήθως κυμαίνεται μεταξύ 18 και 24, αλλά υπάρχουν και κοντάκια με μικρότερο και μεγαλύτερο αριθμό οίκων. Κάθε οίκος μπορεί να αποτελείται από 3-13 στίχους.

Η ακροστιχίδα σχηματίζεται με τα αρχικά γράμματα του πρώτου στίχου όλων των οίκων και είναι είτε αλφαβητική, αν σχηματίζει τα 24 γράμματα του αλφαβήτου ευθέως ή αντιστρόφως, είτε σχηματίζει σύντομη φράση σχετική με τον ύμνο ή τον ποιητή (ονομαστική ακροστιχίδα). Για παράδειγμα ο Ακάθιστος Ύμνος έχει αλφαβητική ακροστιχίδα, ενώ το κοντάκιο στη Γέννηση του Χριστού του Ρωμανού έχει ακροστιχίδα «Τοῦ ταπεινοῦ Ρωμανοῦ ὕμνος». Επιπλέον η ακροστιχίδα των κοντακίων είναι πεζή, ενώ αντίθετα η ακροστιχίδα του κανόνα είναι σχεδόν πάντα έμμετρη.

Διαίρεση των κοντακίων ως προς το περιεχόμενο

Με βάση το περιεχόμενο διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες:

- A. **Βιβλικά ή δογματικά ή διδακτικά.**
- B. **Αγιολογικά ή πανηγυρικά (εγκωμιαστικά).**
- Γ. **Περιστασιακά ή «επ' ευκαιρία».**

Διαίρεση των κοντακίων ως προς το μέλος

Τα ιδιόμελα κοντάκια είναι τα κοντάκια εκείνα που έχουν τη δική τους μουσική και δικό τους μετρικό σχήμα,

Τα προσόμοια κοντάκια ακολουθούν μουσικά και μετρικά κάποιο άλλο προγενέστερο πρότυπο.

Η γλώσσα και η μετρική των κοντακίων

Στα κοντάκια η **γλώσσα** είναι απλή και κατανοητή, σχεδόν δημώδης. Θα λέγαμε

ότι η γλώσσα των κοντακίων πλησιάζει την απέριτη και ανεπιτήδευτη γλώσσα των συναξαρίων.

Όσον αφορά στη **μετρική** τους αυτή βασίζεται στους κανόνες της ισοσυλλαβίας και ομοτονίας, χωρίς ωστόσο να λείπουν οι παραβάσεις των κανόνων αυτών, οι οποίες είναι μάλλον πολύ συχνές.

Λειτουργική θέση και Μουσική εκτέλεση του κοντακίου

Η σύγχρονη έρευνα συγκλίνει στην άποψη ότι τα κοντάκια του Ρωμανού του Μελωδού εκτελούνταν κατά το τέλος της Παννουχίδας (αγρυπνίας), της βραδινής ακολουθίας που επέκτεινε τον Εσπερινό. Η πληροφορία του Νικηφόρου Κάλλιστου Ξανθόπουλου(14ος αιώνας) ότι το κοντάκιο ψαλλόταν από άμβωνος μετά την 6η ωδή του κανόνα, αντανακλά μεταγενέστερη παράδοση της Εκκλησίας, παράδοση μιας εποχής που ο κανόνας είχε υποσκελίσει στη χρήση το κοντάκιο και μας φέρνει κοντά στη σύγχρονη εκτέλεση του κοντακίου.

Σήμερα το κοντάκιο αναγιγνώσκεται στην ακολουθία του Όρθρου μετά την 6η ωδή του κανόνα και πριν το συναξαριακό υπόμνημα της ημέρας «Κοντάκιον και Οίκος». Επίσης μόνο το προοίμιο των κοντακίων ψάλλεται κατά τη Θεία Λειτουργία, πριν από την ανάγνωση του Αποστόλου.

Μουσική

Ο Α. Παπαδόπουλος Κεραμεύς υποστήριζε την άποψη ότι από το κοντάκιο ψαλλόταν μόνο το προοίμιο ενώ οι οίκοι διαβάζονταν χύμα. Μεταγενέστεροι μελετητές υποστήριξαν ότι μαζί με το προοίμιο ψαλλόταν και ο πρώτος οίκος.

Πιθανότατα ψαλλόταν από έναν μόνο εκτελεστή και η μουσική του πρέπει να πλησίαζε τη μελωδική απαγγελία (recitativo). Ωστόσο το εφύμνιό του πιθανότατα ψαλλόταν από τον χορό των ψαλτών και το εκκλησίασμα.

<https://bit.ly/3bOHVRZ>